

10. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО). – Ф. 166. – Оп. 1 – Спр. 950. – Арк. 30-35.
11. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 1101.
12. Анкетні картки Міністерства народної освіти з відомостями про учбові заклади Полтавщини // ЦДАВО України. – Ф. 2581. – Оп. 1. – Спр. 165. – Арк. 1-214.
13. ЦДАВО України. – Ф. 2582. – Оп. 1. – Спр. 173. – Арк. 20.
14. ДАПО. – Ф. 495. – Оп.1. – Спр. 8. – Арк 169.

L. N. Bulava, P. A. Kravchenko, O. M. Mashchenko

HISTORICAL, PHILOSOPHICAL AND GEOGRAPHICAL EDUCATION IN POLTAVA PEDAGOGICAL INSTITUTE (DECEMBER 1919 – APRIL 1921)

Poltava Teachers' Institute existed in 1914-1919. From December 1919 to April 1921, it worked as the "Poltava Pedagogical Institute".

Wrote a report on the reform of the teacher's institute at the pedagogical institute O. Buldovsky for reform were held in May-July 1919. Classes at the pedagogical institute were to begin in September 1919. But on July 29, 1919, Poltava was occupied by the forces of the Russian Volunteer Army (Anton Denikin). Therefore, the Teaching Institute continued to operate. Teaching classes in Ukrainian was prohibited. The director appointed was Petro Ivanovich Kovalevsky.

The Soviet government returned to Poltava in late November. December 27, 1919, a set was made for the first year of 1919/1920 of the academic year. This was described in a graduation book by Bilash students.

Poltava Teachers' Institute was renamed as "Poltava Ukrainian Pedagogical Institute" in January 13, 1920, the. The institute's management body was created: a "scientific and educational council". It consisted of lecturers and students. Professor Alexander Buldovsky (1887-1938) was elected chairman of the board of the pedagogical institute. In 1921, the chairman of the council was the dean of the natural science department Valentin Nikolayev (1889-1973). The institute had three departments (humanities-historical, physical-mathematical, natural science). The chairman of the humanities-historical department was the philologist O. Buzunnyi, lecturers in Ukrainian literature – V.O. Shchepotiev; Psychology and Theory of Labor School – G.G. Vashchenko, political economy, the history of socialism and the theory of law – I.V. Lebedynskiy, the newest philosophy, general scientific methodology, logic, philosophy and history of pedagogy – I.Ya. Chalenko, ancient and medieval history – O.M. Vasiliev, the history of Western Europe and world literature – L.M. Stepanov, History of Russia and the History of the Slavs – I.F. Rybakov, world history – T.O. Bogdanovich, Archeology – V.M. Shcherbakivsky, the history of Ukraine – A.F. Duchinsky, singing – V.M. Verkhovitsy, the history of state and law – V.S. Chuiko

In April 1921 the Pedagogical Institute was united with the Faculty of History and Philology. Its new name was Poltava Institute of Public Education.

Keywords: *Poltava Pedagogical Institute, historical education, philosophical education, geographical education, historical and philological faculty, Alexander Buldovsky, Poltava Institute of Public Education.*

Надійшла до редакції 21 червня 2017 року

* * *

УДК 061.251(4)

Н. В. Год, М. Т. Костенко

ІДЕОЛОГІЯ ТА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО МАСОНСЬКОГО РУХУ

Статтю присвячено аналізу ідеологічних засад масонського руху. З'ясовано, що ця проблема є актуальною через загадковість і таємність масонських лож. У статті визначено принципи та ідеї масонської організації. Досліджено питання мети, цілей і практики європейського масонського руху. Представлено втілення ідеології масонства в державних документах країн Європи. Проаналізовано офіційний документ Великої англійської ложі «Конституцію Андерсона», за якою «вільні муляри» зарекомендували себе як громадські благодійні діячі, меценати. Досліджено меценатську діяльність масонів. Здійснено короткий огляд основних законів, положень статуту масонів і їх взаємозв'язків із суспільством упродовж XVI-XVIII століть. Насамкінець мова йде про три основні завдання європейських масонів: збереження та передача нащадкам так званого таємного знання, моральне очищення членів ордену і всього людства. Кінцевою метою братства названо прагнення досягнути епохи миру, щастя, людської солідарності та процвітання. Тріаду масонства «свобода, рівність, братерство» названо однією з необхідних умов досягнення майбутньої справедливої світобудови без соціальних, національних, державних і релігійних протиріч.

Ключові слова: *масонство, ложа, ідеологія, ландарки, принципи, свобода, рівність, братерство, «Конституція Андерсона», благодійність, меценатська діяльність.*

Під час радикальних подій, історичних переворотів, захоплень влади суспільство завжди згадує про масонство. Цей давній орден овійаний містичним ореолом і, незважаючи на свою багатовікову історію, досі має низку не розв'язаних проблем. Уважається, що діяльність масонських організацій – це таємниця за сімома замками. Однак добре відомо про залучення братства до благодійності та фінансування різних проектів. Масони й нині допомагають лікарням і притулкам, виділяють кошти на наукові дослідження та медичні лабораторії, надають спонсорську допомогу школам й університетам.

З'явившись у XVI столітті в католицькій Західній Європі як таємна організація, вільні каменярі проголосили блага, хоча й утопічну мету – зробити світ кращим, досконалішим і освіченішим через вплив на можновладців.

Події XXI століття вимагають знайти шляхи вирішення питань військових конфліктів, покращення сфер життя суспільства. Сьогодні представлені різні моделі виходу зі світової кризи – економічні та релігійні реформи, проте більшість науковців доводять, що початок трансформацій за зміною ідеології та власного мислення. Зважаючи на те, що й у наші дні на вістрі вирішення багатьох історичних протиріч стоять масонські організації, вважаємо за необхідне проаналізувати ідеологію та практику європейського масонського руху.

Як окрему сферу, ідеологію масонства майже не було досліджено. Окремі аспекти виокремлено в загальноописових працях про масонство. Так, Ф. Бейлі [2] охарактеризував мету виникнення масонських лож і принципи їхньої діяльності. Природу організації, її структуру та актуальні проблеми мислення масонів досліджено Г. Боксом [3]. Ознаки «вільного каменяра», які є «Біблією життя» кожного масона, охарактеризовано Г. Вурисом [4]. Порівняльну характеристику масонської діяльності в історичній ретроспективі представлено в праці М. Морамарко [6]. Ідеологічні постулати, обов'язки та мета існування масонських лож визначено в «Конституціях Андерсона» [5], які створені завдяки об'єднанню протоколів засідань ще прамасонських організацій. О. Планов у праці «Таємна історія масонства» [7] дослідив питання участі масонів у благодійних акціях, допомогу лікарням, університетам. Однак ідеологічний зміст масонських організацій, на думку авторів, є актуальним і має цивілізаційне значення для подальшого дослідження. Саме тому автори статті на основі аналізу джерел і літератури намагатимуться проаналізувати ідеологію та практику європейського масонського руху.

Дослідження здійснено з використанням системи методів, серед яких загальнонаукові: описовий, аналіз, узагальнення – для забезпечення можливості виокремлення провідних напрямів дослідження, формування вихідних положень і висновків; історико-генетичний – для з'ясування причинно-наслідкових зв'язків ідеології масонського руху.

Масонство – це насамперед система моралі, але для того, щоб бути масоном, недостатньо володіти певною сумою знань чи навичок. Бути масоном – це дотримуватися в житті певних етичних принципів, спрямовувати свою діяльність на будівництво символічного Храму. Його будівництво необхідно здійснювати на основі багатовікового досвіду попередніх поколінь. Тому масони у своїй діяльності завжди прагнуть до Мудрості, яка зміцнена Силою та сповнена Красою (саме в цьому полягає сутність символізму трьох масонських колон, що завжди присутні в ложі). Практика «будівництва Храму» включає в себе не тільки самовдосконалення особистості, але, також, і розвиток людства та «прогрес» всесвіту. Світоглядна система масонства побудована на раціональній філософії і містичному розенкрейцерстві (система ордену золото-рожевого хреста). Взагалі в філософії масонства склалося кілька напрямів, домінуючим серед яких до теперішнього часу є містичне світосприйняття. В інших – завжди побутовали ідеї про те, що масонство або прихильне до християнської етики, або і є справжнім християнством.

Джерела масонських організацій свідчать, що таємний обов'язок масонів полягає в наполегливому самовдосконаленні та відродженні власної особистості. Кожен масон повинен нести у світ дух братерства, рівності, впертої праці та суворої дисципліни. Довгий час метою та завданнями середньовічних масонів був захист людей, які викликали гнів церкви і держави, особливо тоді, коли Римська католицька церква представляла і державу, і релігію. Через теоретичні розбіжності з церквою і страхом перед переслідуванням, масонство діяло в умовах суворої конспірації [3].

З другої половини XVII століття масонські ложі втратили свій «професійний» характер, але зберегли назву, ритуал і символіку вільних каменярів, тобто внутрішню ієрархію ложі. У всіх масонських ритуалах були присутні прагнення до возз'єднання зі світом духів, віра в можливість магічної дії, апеляція до таємних сил. Прогресивні ідеї братерства, рівності, свободи і прав людини, що проголошувалися масонством, не перешкождали послідовному дотриманню

ієрархічних принципів його організації. Уже не професійна спілка, не церква, але й не партія – такою була масонська структура при своєму виході з тіні історії на початку XVIII століття [7, с. 91].

Масонські організації ще від початку свого існування діють згідно з принципами, перелік яких називається ландмарками. Згідно з ідеологією руху, кожен учасник організації повинен вірити в Вищу Сутність, при цьому всім надається повна свобода віросповідних. Це означає, що, наприклад, для християнина Вищою Сутністю є Свята Трійця, а для мусульманина – Аллах. Масонство є одним із найстаріших світських братських товариств у світі. Це співтовариство людей, стурбованих проблемами моральних і духовних цінностей.

Масонство базується на таких принципах:

1. Масон повинен вірити в Бога і в те, що людська Душа – вічна. Лише через цю віру людина може отримати спасіння.
2. Учасник масонського ордену повинен чітко розуміти, що його релігійні погляди стосуються лише його життя та форми поведінки. Кожен може обирати для себе ту релігію, яку захоче. І це не повинно викликати осудження з боку інших масонів.
3. Масонство не пов'язує себе з жодним конкретним шляхом, який вестиме до спасіння людської душі. Кожен повинен обрати і пройти свій шлях до Великого спасіння.
4. У масонському братстві заборонені релігійні та політичні теми, так як саме ці обговорення найконфліктніші. Саме для збереження свободи думки своїх членів, такі розмови в організації заборонені. Взагалі, одним із провідних завдань масонської ложі є об'єднання людей різних національностей і релігій. Масони прагнуть до глобальної єдності. Масонське вчення виховує в людях принцип рівності релігій та національностей, що допомагає розв'язувати та не допускати міжнаціональні конфлікти. Масони вважають, що на допомогу та підтримку заслуговує кожен.
5. Діячі масонського братства ніколи не повинні ставити інтереси ложі вище за сімейні, релігійні та державні погляди. Таким чином, масонство не культивує себе як організацію, а навпаки – розвиває в кожній особистості правильну ієрархію цінностей [7, с. 183].

Таким чином, головною ідеєю масонства є встановлення рівності та панування добра в світі. Саме тому члени масонського ордену з повагою ставляться до представників будь-якої релігії та національності. Добро та милосердя має надаватися кожному, хто його потребує. Усі ці ідеї та принципи реалізуються шляхом формування гідної та самодостатньої особистості в людині.

Масони особливу увагу приділяють розвиткові особистості. Уважається, що лише успішна та самореалізована особистість може приносити користь суспільству. Саме тому правила масонства вчать раціонально використовувати свій час, та розвивати свої здібності в цікавій для людини сфері життєдіяльності [1].

Таємний обов'язок масонів полягає в наполегливому самовдосконаленні та відродженні власної особистості; кожен масон повинен нести у світ дух братерства, рівності, впертої праці та суворої дисципліни. Нині масонство називають «королівським мистецтвом», завданням якого є моральне, інтелектуальне та фізичне вдосконалення людства.

Масони ще з XVI століття надавали перевагу поступовим еволюційним крокам у напрямі морального вдосконалення себе та інших, без радикалізму та при збереженні й захисті прав людини. Однак революційні дії повністю не відкидалися, принаймні деякими представниками братства. Орден поставив собі за мету вести людство до досягнення земного раю, золотого віку, царства, любові та істини [7, с. 209].

Масони виходили з думки, що жодні суспільні відносини не можуть подарувати всезагального блага людям, яким невідоме почуття любові до ближнього. Тому члени ордену прагнули досягнути раю на землі шляхом морального, розумового і фізичного вдосконалення кожної окремої особистості [7, с. 210]. Тут простежується схожість між «вільними каменярами», які турбувалися про те, щоб зробити досконалим кожен камінчик, обробити його і вже аж потім переходити до будівництва, і «спекулятивними масонами», які повинні були звертати увагу на виховання в дусі орденського вчення кожного співчлена. При цьому кожен член братства повинен суворо дотримуватися правил масонського протоколу та етикету.

«Пізнай самого себе» – саме цей заклик був викарбуваний над входами у стародавні храми посвячення, бо самоусвідомлення було їхньою головною метою та призначенням. Масонство увіковічило цей принцип, назвавши самопізнання «найбільш цікавим предметом людського вивчення» [6, с. 212]. Справжнє самоусвідомлення – це безперешкодне, усвідомлене єднання людського духу з Богом, що супроводжується відчуттям їхньої тотожності. Масонство розглядає

життя як безкінечний потік, який час від часу набуває тієї чи тієї форми, у міру свого поступального руху вперед, до все більш високого стану: у світі мінералів – це глибокий сон, у царстві рослин – напівдрімотний стан, у тварин – неспання, і, на кінець, досягнення морального самоусвідомлення на рівні людини [6, с. 212].

Багато років масони дотримуються трьох великих принципів: братська любов, милосердя та істина. На їхню думку, саме вони ведуть до підвищення загального рівня життя. Уже з перших кроків своєї діяльності масонство прагнуло поширити ці принципи на оточуючий світ, протиставити, перш за все, вузькостановому, феодальному праву з його абсолютистсько-королівськими опорами, природне право людей на свободу і рівність, які були глибоко обґрунтовані філософами епохи Просвітництва. Напевно одним із найперших прав, яке пропагували масони, була свобода совісті, обґрунтована задовго до прийняття загальнодержавного документу «Білль про права» [6, с. 67]. Тріада «свобода, рівність, братерство» стали символом боротьби прогресивних прошарків суспільства за його корінну перебудову.

Відомо, що «Декларація незалежності США» 1776 року, до творців якої належали учасники братства, висунула ідеї рівноправності всіх людей, невід'ємні природні права людини: право на життя, на свободу і прагнення до щастя. Подібні принципи зафіксовані й у американській конституції, але на практиці вони значно обмежувалися, і в французькій Декларації прав людини і громадянина. Остання проголошувала, що люди народжуються та залишаються вільними і рівними у правах, при чому свобода розглядалася як можливість робити все, що не приносить шкоди іншому. Невід'ємними правами людини є свобода, власність, безпека та опір пригніченню. Влада повинна гарантувати свободу віросповідання, думки, слова та друку. Аналізуючи ці документи, не слід їх повністю приписувати масонству, позаяк у складі їх авторів не були самі лише масони [3].

У власне масонських матеріалах, таких як «Конституція Андерсона», статuti окремих лож задувана раніше тріада не фіксувалася у синтетичній єдності. Її складники вживалися ізольовано та в обмеженому розумінні [5].

Так, «Вільний Муляр зобов'язаний підкорятися моральному закону; і якщо він правильно розуміє Королівське Мистецтво, то ніколи не стане нерозумним атеїстом або невіруючим вільнодумцем. Але якщо в давні часи Вільні Муляри зобов'язані були в кожній країні належати до релігії саме тієї держави і того народу, серед якого перебували, якою б вони не були, у давні часи вважалося більш розумним зобов'язувати їх належати до тієї лиш релігії, в якій є згода між собою всіх людей, залишивши їм самим точно визначати свої релігійні переконання» [5]. Це означає, що Вільні Муляри повинні бути людьми добросовісними і вірними, тобто бути людьми честі й людьми чесними, без залежності від особистих переконань і конфесійної належності кожного з них, – в силу чого Франкмасонство ставало Центром Єднання і способом встановлення істинної дружби між людьми, які – не будь би його, – були б розділені нездоланною прірвою.

Усі переваги та відмінності серед Вільних Мулярів спираються лише на людській гідності й особистих заслугах; тому що тільки так можна добре послужити Господу, не посоромити Братів і не збезчестити Королівське Мистецтво. Тому жоден Майстер або Доглядач не може бути обраний таким не завдяки обійманій посаді, але завдяки особистим заслугам. Кожен Брат повинен відвідувати збори і брати в них активну участь, щоб все опановувати способами, що відрізняють Братство. Тільки так буде відомо Кандидатам, що ніякий Майстер не може обрати собі Учня, якщо він недостатньо з ним знайомий; якщо він не досконалий, не має каліцтв і вад тіла, що можуть перешкодити його навчанню Королівському Мистецтву. Тільки якщо точно відомо, що він відповідає всім цим вимогам, йому може бути надана честь стати Доглядачем, пізніше – Майстром Ложі, а з часом – Великим Доглядачем і з часом Великим Майстром всіх Лож, залежно від його заслуг. Ніхто з Братів не може стати Доглядачем, не пропрацювавши певний термін в ступені Підмайстра; ні Майстром – не пропрацювавши Доглядачем; ні Великим Стражем – не пропрацювавши Майстром Ложі; ні Великим Майстром – не пропрацювавши до свого обрання в ступені Підмайстра. За давніми заповідями і регламентами, ці правителі й управителі давніх Лож, верховні й безсумнівні, повинні зустрічати повну покірність всіх Братів у підпорядкованих їм об'єднаннях з усіма відповідними покірливістю, любов'ю, пошаною і щирістю [5].

Керуючись у своїй діяльності високими моральними принципами, вільне масонство не припускало привілеїв соціальних класів, але віддає належне праці у всіх її формах, визнаючи за кожною людиною право безперешкодно і без жодних обмежень розкривати свої здібності за умови, що вони не порушують прав інших людей і поєднують свої інтереси з вищими інтересами батьківщини та людства. Таким чином, основні принципи масонства можна звести до таких:

- кожен масон підтверджує свою віру в Бога і в безсмертність душі;
- масон вірить у те, що те, як він поклоняється Богу, – його справа, і тільки його, а як поклоняються Богу інші масони, – це їх справа, і тільки їх. Відповідно масони твердо вірять у свободу віросповідання;
- масонство не нав'язує певного шляху до спасіння. Кожному масону слід шукати його там, де він поклоняється Богу;
- позаяк релігія та політика так часто викликають суперечки між людьми, тому ці питання заборонено обговорювати у масонській ложі;
- масонство шукає можливості звести всіх людей, усіх віросповідань разом у братстві, що базується на взаємній повазі, щоб спільно працювати на благо людей;
- масон не повинен ніколи ставити свої обов'язки щодо масонства вище своїх обов'язків стосовно своєї сім'ї, Бога і своєї країни [5].

О. Платонов зазначав, що базовою і спільною в ідеологічній сфері для всіх масонів була широка громадська активність. Основною формою її вияву стала меценатська і просвітницька діяльність [7, с. 419]. Якщо узагальнено охарактеризувати цю сферу діяльності лож, то варто зазначити, що відповідно до загальної концепції масонської благодійності, сформульованої в статутах вільних каменярів, вона була добровільною, безкорисливою й анонімною. У ній цінували не лише матеріальну допомогу, а й «той доброзичливий стан розуму, який поширює добру волю і щирі поваги до інших» [1]. За допомогою благодійності масони прагнули самоствердитися, отримати довіру суспільства і, що особливо важливо, догодити Богові та здобути Його благословення.

Для фінансового забезпечення благодійності в масонських ложах збиралися кошти на користь бідняків, створювалися спеціальні поховальні каси і скриньки взаємодопомоги. Крім звичайного річного збору залежно від статків учасників ложі, на благодійні цілі спрямовувалися кошти від підприємницької, наприклад, книговидавничої діяльності. Усі доходи й витрати на благодійність фіксувалися в спеціальних прибутково-видаткових книгах лож, про які ми маємо досить мало відомостей у зв'язку з недоступністю іноземних архівів та поверховістю літератури, що стосується цієї теми.

Масонська благодійність поширювалася, насамперед, на членів лож, а потім вже переходила й на осіб, які не належали до Ордену. Сприятли рекомундувалося тільки істинно нужденним і гідним допомоги, тому масони намагалися уникати пустої трати коштів і ретельно вивчали стан нужденних. Допомогу вони надавали в різних сферах, як приватним особам, так і установам. У першу чергу серед отримувачів були різні категорії найбіднішого населення: інваліди, хворі та люди похилого віку. Більшість лож мали власних пенсіонерів, яким видавалася щомісячна допомога. Значна частина коштів витрачалася на в'язниці та фортеці, у тому числі й на викуп ув'язнених за борги. Сума пожертвувань, загалом, була невеликою, а вагомі благодійні проекти були рідкісними [6, с. 27].

Відомо, що герцог Шартрський заснував у 1775 році ложу «Чистоти», до якої увійшли видатні представники знаті: герцог Шуазель, маркіз Лафайет, маркіз Сен-Жермен, принц Гессе, принц Нассау, маркіз Спинола та інші. Ця ложа володіла навіть фамільними надбаннями знатного роду герцогів Бульон – «Великий Схід Бульон». Вона добре пристосувалася до існуючого громадського та політичного ладу, а її діяльність звелася майже винятково до справ благодійності: допомоги бідним, вихованню сиріт і підкидьків, підтримки інвалідів [6, с. 65].

Ложа «Енциклопедична» в Тулузі, відкрита майже напередодні Великої Французької революції 1789-1794 років, була досить специфічною. Вона підписувалася на низку наукових видань, купувала енциклопедії. Не минуло ще й року, як у її складі було не менше 120 членів, більшість – ремісники. Учасники ложі розподілялися по семи комітетам: сільське господарство, філантропія, цивільний, мистецтв технічних і витончених наук, масонський і філософський. Вони послідовно розглядали такі справи: проекти благодійного бюро для знищення жебрацтва; питання про знайд; питання про епідемічні хвороби худоби; про освітлення міста, питання про його водопостачання; займалися пробними посадками виноградних лоз і злакових рослин. Нарешті, вивчалася низка проектів винахідників, відкривалася серія популярних лекцій з науки і літератури. Загалом, ложа нагадувала вчену провінційну академію. Але головні зусилля її членів присвячувалися філантропії [6, с. 74].

У Німеччині вся територія була покрита мережею масонських лож. До них намагалися потрапити всі ті, хто мав претензію на знатність і родовитість. Переглядаючи імена засновників і керівників масонських лож, тільки в дуже рідкісних випадках можна зустріти серед них прізвища,

що не мають приставки «фон». Належність до масонських лож із самого початку вимагала досить великих коштів. Без них не можна було брати участі в братських трапезах, що дорого коштували, і щедрій роздачі милостині. Проте лише грошей не було достатньо, щоб з честю носити звання масона. Потрібно було вміти бути щедрим «по-панськи», із тим розмахом, який виховувався багатовіковою, спадковою звичкою – не знати рахунку грошам, бо без цього легко було розгубитися серед урочистої обрядовості ордену, серед показних вітань і промов, із якими зверталися масони один до одного [6, с. 91].

На думку масонів, держава повинна підтримувати різні спілки, якщо вони переслідують корисні цілі, але «ті, які бояться світла, повинні бути представлені перед лице світла або усунені з суспільного життя», – писав Йоганн Швабе у журналі «Der Freymauret» [6, с. 92].

До масонських лож Німеччини належали багато великих людей XVIII століття. Серед них – Йоганн Вольфганг фон Гете, Готгольд Ефраїм Лессінг, Йоганн-Готфрід Гердер. До масонства їх залучали освітні та гуманітарні ідеали. У ході масонських диспутів часто звучала думка про те, що сутність масонства полягає не в «обрядах, знаках, і словах», навіть не в справах про добродійність, а у вихованні людей згідно з ідеалами гуманності. Масонство, в очах Лессінга, це – не історичне, а абстрактно ідеальне поняття. Воно існувало всюди, де люди були пройняті почуттям любові один до одного та поваги до великих основ свободи та громадськості [2].

Гердер зазначав, що масонству не було ніяких підстав оголошувати себе таємним товариством, воно мріяло про перетворення його у відкриту спільноту всіх мислячих людей у всіх частинах світу, а принципами своєї діяльності поставило б поезію, філософію та історію. У листі до Гейне (1786 рік) він писав: «Я смертельно ненавиджу всі таємні громади і посилаю їх до біса після спостережень, які я зробив у їхньому середовищі та поза ними; під їх покривом ховається тільки владолубний обман і дух підступності». «Таємні товариства, – писав Гейне в діалозі «Главкон і Никий», – темні кути, що замкнулися від світла сонця... Те таємне товариство, яке чесно мислить про релігію та істину, негайно ж перестає бути таємним, тому що тільки відкрита істина є Боже дитя ... » [2].

У масонстві, на думку Гете, «...втрачають значення необхідні в звичайному житті знаки відмінності між людьми; там не зачіпають нічого такого, що в інший час приймають найближче до серця; нічого не запитують про походження людини, про те, чи він одружений або неодружений, чи має батьків і дітей, щасливий або нещасливий; ні про що це нічого не згадувалося, але всякий, у свідомості вищих, загальних цілей, сповнений рішучості зректися всього часткового» [2].

Лессінг, Гердер і Гете прагнули через масонство і власну діяльність сприяти виховуванню людей засобами гуманності, діяльної любові до ближніх і загального братства, на що спрямована була їхня творчість та активність у ложах.

В Австрії головою масонства був геолог і мінералог І. фон Борн – просвітитель-ентузіаст. Проте його діяльність здавалася обмеженою. Це пов'язано із специфікою влади Габсбургів. За його участі в столиці Австрії у 1784 році були створені ложі для того, щоб сприяти поширенню природничих наук, ботанічних і зоологічних садів. Із цією ж метою були організовані й наукові експедиції до Америки та Африки.

Деякі найвідоміші представники французького Просвітництва – Гельвецій, Вольтер, Монтеск'є – теж були масонами. Звичайно, не може бути й мови про те, що орден був мало не закулісною рушійною силою Просвітництва.

Важливо зазначити, що уважно проведені дослідження виявили, що окремі масони писали статті до відомої тоді «Енциклопедії» Дідро. Серед 150 її авторів було близько 110 масонів. Із 270 авторів статей, опублікованих у цьому відомому виданні, удалося виявити 96 масонів.

Масонство заявляло про себе як про спільноту людей, які несуть ідеали загальнолюдської духовності, заснованої на пріоритетах свободи особистості. У той самий час структура масонства базувалася на жорсткій дисципліні, суворій ієрархії [2]. Основним документом масонства вважається «Книга конституцій», де проголошувалося, що членами масонських лож «...повинні бути люди добрі та вірні, вільні за народженням, зрілого і розсудливого віку, не кріпосні, не жінки, не аморальні або непристойні люди». Мета масонських лож полягала в удосконаленні благополуччя людей, формуванні людської моральності, поширенні добродійності, благочестя, непохитності вірності правителю та вітчизні, суворому виконанні існуючих у державі законів.

Виходячи з цього, масонські ложі одночасно зі своєю суспільно-політичною роллю відігравали роль клубу за інтересами, що служив для проведення вільного часу та взагалі відпочинку панівної верхівки суспільства. Адаже в ложах читали газети, обговорювали нові закони,

а разом із цим харчувалися й відпочивали. Приваблювала, звичайно, таємниця, що покривала існування лож і гасла чистоти християнської віри та всевітнього братерства.

Розуміємо, що масонські ложі взяли на себе ті просвітницькі та благодійні функції, які повинна була виконувати церква. Нові економічні та політичні умови вимагали людей розвинутих і освічених. Усе більше дворян здобувало освіту в вищих наукових закладах Європи. Але тогочасна наука не змогла відповісти на всі людські запитання, не пояснювала всіх природніх явищ. Саме тому містика, яка займала велике місце в масонстві, отримала таку велику підтримку в освічених колах [4].

Таким чином, масонство – самобутнє явище духовної культури. Воно набагато вагомніше, ніж звичайне філософське вчення або світогляд. Воно ставить перед собою три основні завдання. Перше – збереження та передача нащадкам так званого таємного знання. Друге – моральне очищення, перш за все членів ордену, а згодом і всього людства. Третє і кінцева мета братства – досягнення епохи миру, щастя, людської солідарності та процвітання. В основі ідеології масонства лежать три основні принципи: свобода, рівність, братерство. Ці принципи масони пропагують серед людей і їх вони дотримуються в ложах. Тріада «свобода, рівність, братерство» є однією з необхідних умов досягнення майбутньої справедливої світобудови, без соціальних, класових привілеїв, національних, державних і релігійних протиріч. Масонські символи та ритуали в наш час продовжують бути актуальними завдяки тому, що вони наповнені змістом учень величких мислителів і вчених. Наука та мистецтво здійснили значний вклад у розвиток масонської життєвої філософії та символізму.

Навряд чи колись повністю відкриється завіса над всіма таємницями масонської організації. Залишається лише здогадуватися про те, чим живуть масони та знаходити відбитки масонської діяльності в нашому житті в образі символів та алегорій.

Список використаних джерел

1. Башилов Б. Масонство и русская интеллигенция [Электронный ресурс] / Б. Башилов. – М. : Наука, 1995. – 239 с. – Режим доступа : <http://libereya.ru/biblus/bashilov/16.html>.
2. Бейли Ф. Дух масонства [Электронный ресурс] / Ф. Бейли. – М. : РНСС, 2004. – 216 с. – Режим доступа : <http://www.theosophy.ru/lib/duhmason.htm>.
3. Бокс Г. Природа франкмасонства [Электронный ресурс] / Г. Бокс. – Лондон, 1952. – Режим доступа : <http://www.freemasonry.narod.ru/Publications/BOX.htm>.
4. Вурис В. Б. Факты для вольного каменщика [Электронный ресурс] / В. Б. Вурис. – Ричмонд, 1997. – Режим доступа : <http://www.freemasonry.narod.ru/Publications/VOORHIS.htm>.
5. Конституция Андерсона. Древние обязанности Вольных и Признанных Каменщиков. Составлено Автором по старым протоколам во исполнение распоряжения Великого Мастера герцога Монтагю. Одобрено Великой Ложей и напечатано по приказу в первом издании Книги Конституций 25 марта 1722 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://masonic.narod.ru/and_const.htm.
6. Морамарко М. Масонство в прошлом и настоящем [Электронный ресурс] / М. Морамарко. – М. : Родник, 1990. – 304 с. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Moram/index.php.
7. Платонов О. Терновый венец России : Тайная история масонства 1731- 1996 годов / О. Платонов. – М. : Родник, 1996. – Кн. 1. – 704 с.

N. V. Hod, M. T. Kostenko

IDEOLOGY AND PRACTICE OF THE EUROPEAN MASSONIC MOVEMENT

The article is devoted to the analysis of the ideological foundations and principles of the Masonic movement. It was found out that this problem is relevant due to the mystery and secrecy of the Masonic lodges and the Masonic movement. The article defines the principles and ideas of the organization. The question of the purpose, goals, and practices of the European Masonic movement is investigated. The embodiment of the ideology of Freemasonry in the state documents of European countries is presented. The official document of the Great English Lodge "Anderson's Constitution" was analyzed, according to which "free mosques" proved themselves as public charity figures, patrons. The patronage sphere of Masons' activity is investigated. A brief overview of the basic laws, provisions of the Statute of Freemasons and the relationship between organizations and society during the 16th-18th centuries was made. The work of thinkers, cultural figures in Masonic lodges is determined. The research covers a huge period of time, beginning with the formation of the first the associations of the Free Kamenyarians that arose in the Middle Ages, up to the activities of the Great English Lodge. The ethical considerations of the members of the

brotherhood are investigated. Samples of documents that have a direct relation to the work of the Masons and are the official constitutions of organizations are used. The thought of Freemasonry is also explored as a moral and ethical doctrine, a patriotic organization and a propaganda movement for the spread of humane views. Finally, we are talking about three main tasks of the European Freemasons: the preservation and transmission to the descendants of the so-called secret knowledge, the moral cleansing of members of the Order and of all mankind. The ultimate goal of the brotherhood is the desire to achieve an era of peace, happiness, human solidarity and prosperity. The Triad of Freemasonry "freedom, equality, brotherhood" is named one of the prerequisites for the achievement of a future just universe, without social, national, state and religious contradictions.

Keywords: Freemasonry, lodging, ideology, landmarks, principles, freedom, equality, brotherhood, "Anderson's Constitution", charity, patronage activity.

Надійшла до редакції 26 вересня 2017 року

* * *

УДК 39(477.53)Кричевський«1938/1939»

Л. І. Шаповал

В. КРИЧЕВСЬКИЙ – КЕРІВНИК ЕТНОГРАФІЧНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ НА ПОЛТАВЩИНІ В 1938-1939 РОКАХ

У статті висвітлюється етнографічна діяльність Василя Григоровича Кричевського як керівника етнографічної експедиції на Полтавщину в 1938-1939 роках та визначається маршрут архітектурно-етнографічної експедиції по селах Полтавської області, метою якої було фіксування, обстеження, документація, архітектурні обміри пам'яток народного будівництва, встановлення взаємозв'язку народного будівництва з духовними засадами життя селян, із їхніми уявленнями про сутність світу, поєднання функціонально-прагматичного та сакрального-духовного у традиційних формах житлових і господарських будівель. Автор статті наголошує на активній збирацькій діяльності мистця української старовини та мистецькій творчості В. Кричевського. Акцентовано увагу на багатій малярській спадщині майстра у якій відтворено народне житло полтавців XVIII-XIX століть, орнамент Полтавщини. Стверджується, що етнографічна експедиція В. Кричевського збирала старожитності, була творчим стимулом у вивченні народної творчості, мистецтва та створенні унікальної колекції предметів старовини, котрі засвідчували етнічну й мистецьку самобутність українців.

Ключові слова: архітектор, етнограф, експедиція, Полтавщина, орнамент, колекція, картина, народне мистецтво, майстер, село, житло.

Серед знакових постатей у літопис Української держави золотими літерами вписано ім'я Василя Григоровича Кричевського, творчий доробок якого відіграв визначальну роль у культурному розвитку країни. Дослідження творчості В. Кричевського, усвідомлення його внеску в українську та світову культуру активізувалися наприкінці ХХ століття. Ґрунтовними працями є монографія В. Рубан-Кравченко «Кричевські і українська художня культура ХХ століття. Василь Кричевський» [22], В. Павловського «Василь Григорович Кричевський: життя і творчість» [18], статті Є. Блакитного [1], І. Кодак [7], Г. Лебедевої [9,10,11], Ю. Ларкіна [8], В. Магди [13], Д. Малакова [14], О. Маричевської [15], О. Мельник [16], О. Петасюк [19], С. Пругло [21], М. Тарахан [23] В. Ханко [24], В. Щербаківського [25]. Тематичними розвідками, які висвітлювали постать Василя Григоровича за матеріалами переписки з Катериною Кричевською-Росандіч є: «Акварелі родини Кричевських» [2], «Катерина Кричевська-Росандіч (80-ліття від дня народження)» [3], «Поетичні акварелі художника (до 100-річчя Василя Кричевського)» [4], Г. Галян «Полтавський Земський дім (краєзнавчий музей) і родина Кричевських» [5] та Каталог робіт В. Кричевського у збірці Полтавського краєзнавчого музею [6].

У малярстві, архітектурі, графіці, народному мистецтві, театрі, кіно Василь Григорович працював понад п'ятдесят років, був творцем українського національного стилю, автором дизайну національного герба України, печатки і банкнот УНР, художником вітчизняного кіно, живописцем, графіком, майстром декоративно-ужиткового мистецтва, мистецтвознавцем, педагогом і громадським діячем [21]. Автор статті ставить за мету вивчити діяльність В. Кричевського як етнографа, збирача колекцій української старовини, яка є малодослідженою серед етнологів.

Творча, наукова, педагогічна та кінематографічна діяльність Василя Кричевського тісно пов'язана з Полтавщиною. Улітку 1902 року Кричевський, дізнавшись, що Полтавська Земська